

Tekin, Talat (yay.), *Türk Dilleri Araştırmaları 1992*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 4, Ankara, 1992.

Türk Dilleri Araştırmaları Dizisinin 4. kitabı olarak yayınlanan Türk Dilleri Araştırmaları 1992, 5'i tanıtma yazısı olmak üzere toplam 17 çalışmadan oluşmaktadır. Aşağıda bu çalışmalar kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır.

Bemerkungen zu Talât Tekin's "Orhon Yazıtları" başlıklı yazısında G. Doerfer, Tekin'in 1988 yılında yayınlanan Orhon Yazıtları adlı çalışmasını Türkoloji dünyasındaki çok önemli bir adım olarak nitelemekte ve bu çalışmanın araştırmacılar açısından Eski Türkçe'nin içerdiği pek çok sorunu çözümedeki etkisini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kitapta kullanılan çeviriyazı sisteminin geleneksel oluşu eleştirilmekte ve yeni çeviriyazı anlayışlarının dikkate alınmadığı belirtilmektedir. Kitaptaki kimi okumalar ve yorumlar üzerinde durulan çalışmada, bunlarla ilgili yeni öneriler de getirilmektedir.

B. Brendemoen, *Trabzon ağızlarında şimdiki zaman bağlantı ünlüsü* başlıklı yazısında, kapsamlı bir alan çalışmasının sonuçlarını sunmaktadır. Araştırmacı, şimdiki zaman biçimbiriminin, ulaç ünlüsü kökenli bağlayıcı ünlüsünün değişkelerinden yola çıkarak Trabzon ağızlarını üç gruba ayırmaktadır. Çalışmada, şimdiki zaman biçimbiriminin bağlayıcı ünlüsünün betimleme nesnesi olarak alınışı, ele alınan ağızda karmaşık bir dağılımı olmasıyla ve Eski Anadolu Türkçesindeki durumun doğrudan bir devamı olarak görülmesiyle açıklanmaktadır. Brendemoen, ele alınan ağız bölgesindeki örnek çeşitliliğinin, Anadolu Türkçesinin artzaman boyutunda izlenebilecek gelişim dönemlerine ait değişke zenginliğini sergilediğini özellikle belirtmektedir. Çalışma, yöntemce eşzamanlı sorgulamalarını, artzamanlı sorgulamalarla desteklemekte ve ulaştığı sonuçlar açısından dikkat çekmektedir. Ne varki, çalışmada klasik dilbilgisinin kip/zaman gibi kavram ve terim kargaşasının aşılammış oluşu da gözlemlenen bir gerçektir.

J. Oda, *A Recent Study on the Uighur Document of Pintung's Petition* başlıklı yazısında, ilk kez 1951 yılında Malov tarafından Türkoloji dünyasına sunulan bir Uygur metni (Pintung'un Dilekçesi) üzerinde çeviriyazı ve anlamlandırma düzeyinde yaptığı yeni bir çalışmayı sunmaktadır.

M. Ölmez, Uygurca *wyçwk* sözcüğünü yapıcı açıklamayı ve anlamlandırmayı amaçladığı *Uygurca üçük 'kürk'* başlıklı yazısında, bu Uygurca sözcük için *üçük* okumasını önermekte ve sözcüğün 'kürk' anlamında olması gerektiğini belirtmektedir. Ölmez, ilgili sözcük için kullanımı ve bağlamı öne çıkararak ortaya koyduğu anlam değeri ve buna bağlı olarak Uygurca Ezop Parçasında eksik olan bir diğer sözcüğü tamamlama denemesi ile (bkz. s:48) filolojik bir çalışmanın, dilbilimin bakış açısı ve kavramlarıyla nasıl zenginleştirilebileceğinin de bir örneğini

vermektedir.

Yunus Emre'de dil ustalığı başlıklı yazısında şairin Türkçeyi kullanmadaki yetkinliğini ortaya koyan D. Aksan, örnek metinlerden yola çıkarak, metinlerdeki şiir dili öğelerinin ve anlam özelliklerinin bir betimlemesini yapmaktadır. Dilbilimsel bir tabana oturtulan betimlemeler, anlatımda kısalık ve yalınlık, anlam özelliklerinden yararlanma ve çeşitli anlam olayları, dilin ses yönünden yararlanma ana başlıkları altında sergilenmektedir.

A. Tietze, *The Old Ottoman Gerund in -ul-ü Expressing Purpose* başlıklı yazısında, Eski Osmanlıcada genel kullanımı olan *-mAk için* yapısının yanı sıra, *-ul-ü* ekiyle kurulan ulaçlı yapıların iki yorum(okuma)taşıyabileceğini belirtmektedir. Alternatif yorumlama, ulacın amaç gösteren bir eyleme, ana tümencin eyleminin de devinim gösteren bir eyleme dayandığı durumlarda söz konusudur. Örneğin, *Gülistân-ı İremi isteyü getdiler* gibi bir tümce, zaman açısından ilki eşoluşumu diğeri ardışıklığı, niteleme açısından da yine ilki zaman ya da kipi diğeri ise amacı gözeten iki yorum taşımaktadır. Aktüel durumda doğru ve geçerli olan yorumu bağlam belirleyecektir. Bu özellik, Tietze'ye göre Eski Osmanlıcanın geç dönemlerinde ortaya çıkan ancak açık iz bırakmayan bir anlam gelişmesi örneğidir.

Türkçeyi yazmak için eldeki en eski yazılı belgelerde kullanılmış olan Runik yazı dizgesinden başlayarak birden çok sayıda değişik yazı dizgesi kullanılmış olmasına karşın, Arap harflerinin yerine Latin harflerine dayalı bir yazı dizgesine geçiş, üzerinde çokça durulmuş bir konu olarak belirginleşir. K. İmer de *Latin yazısının Türkçedeki etkileri* başlıklı yazısında özellikle bu noktayı vurgulayarak bu son yazı dizgesi değişikliğini tamamen dilbilimsel açıdan yeniden gözden geçirmektedir. İki yazı dizgesi arasındaki karşılaştırmada Türkçeyi yazmada kullanılacak yazı dizgesinin, dilimizin sesbilimsel ve biçimbilimsel özelliklerini yansıtabilme derecesi belirgin bir ölçüt olarak öne çıkarılmaktadır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar,örneğin Latin abecesinin Türkçede söyleyiş ile yazma arasındaki tutarlılığı sağlama konusunda elverişli bir yazı dizgesi oluşu gibi, abece değişikliğinin, yazımın ötesinde, dilin yapısında gözlenen etkisini sergileyişi açısından da ilginçtir.

Han-Woo Choi, *On the shamanic concept of Qara 'black' in Turkic* başlıklı yazısında, bir renk adı olan *kara* 'nın özellikle Eski ve Orta Türkçedeki kullanım alanlarını verdikten sonra, Bizans kaynaklarında geçen ve Hun krallarından biri için kullanılan qaraton adı üzerinde durur. Choi'ye göre, bu sözcük Türkçe renk adı *kara* ile *ton* 'elbise, palto' sözcüklerinden oluşmaktadır. Bizans kaynaklarında geçen bu adlandırma, *kara*'nın halk için "kutsal, güçlü" gibi kavramları çağrıştıran bir sözcük olması, yöneticilerin de otoriteyi temsil etmek üzere *kara* manto giymeleri geleneğine dayanmaktadır. Bu gelenek ise, Şamanizme dayanan motifler içermektedir. *kara* sözcüğünün yüklendiği Şamanizme ait değerlerin betimlenmeye çalışıldığı yazıda, zamanla sözcüğün anlam değerinde gözlenen değişme ise, yönetsel düzeyde Şaman işlevinin yerine politik işlevin öne çıkışıyla açıklanmaktadır.

E.Ceylan'ın, *İlk Türkçe *d foneminin Çuvaşça ve Macarcada gelişimi* başlıklı yazısında İlk Türkçe *d sesbiriminin Çuvaşça ve Macarcadaki gelişimi, bu konuda

ortaya konmuş saptamalara da ayrıntılı bir biçimde yer verilerek sorgulanmaya çalışılmaktadır.

T. Tekin, Altay dilleri için söz konusu edilen bir ses denkleği üzerinde durduğu *Sigmatism in Chuvash* başlıklı yazısında, bu diller için verilen /*t/ = Çuv. /s/ = Ortak Türkçe /s/ denkleğini Macarcadan elde edilen verinin tanıtladığını iddia etmektedir. Türkçedeki /s/, Çuvaşçada /t/ ve /s/ olmak üzere iki farklı sese karşılık gelmektedir. Bu konuda geliştirilmiş varsayımların da belirtildiği ve örnekler de kullanılarak tartışıldığı yazıda, Çuvaşçadaki /s/'nin yerini tutan Ortak Türkçedeki /s/'nin Altaik /tç./tj/ ve de /ç/'den kaynaklandığı belirtilmektedir. Tekin bu ses değişiminin sigmatizm olarak adlandırılmasının yerinde olacağını söylemektedir.

S. Tulu, *Horasan Türkçesinden iki hikâye* başlıklı yazısında, *Tandır başı sürçekler* (Tandır başı hikâyeler) başlığı altında yayınlanmış olan Horasan Türkçesinin örneklerinden iki hikâyenin yazı çevrimlerini yapmakta ve metinleri günümüz Türkçesine çevirmektedir. Araştırıcı, metinlerin yazım özelliklerinin yanı sıra, sesbilimsel ve biçimbilimsel özelliklerini de vermektedir. Yazıda ayrıca metinler için bir söz dizini de bulunmaktadır.

Türk Dilleri Araştırmaları 1992 içinde dikkat çeken çalışmalardan biri de K. Öztopçu'nun hazırladığı *Modern Uygurca ile ilgili açıklama bir kaynakça çalışması*'dir. Böylesi bir kaynakça çalışmasının özellikle Uygurca ve dolayısıyla Eski Türkçe ile uğraşan dilci ve dilbilimciler için ne ölçüde yararlı olacağını kestirmek ise güç olmasa gerekir.

Türk Dilleri Araştırmaları 1991'de olduğu gibi, Türk Dilleri Araştırmaları 1992'de de tanıtmaya yazılarına geniş bir yer ayrılmış olması, bu tür bir tutumun gelenekselleşmesi ve benzer nitelikli yayınlarda da örneklerinin artması açısından oldukça önemlidir. Ele aldığımız yayında, H. Boeschoten ve L. Verhoeven'in 1991 yılında yayınladığı *Turkish Linguistics Today* adlı çalışma T. Tekin, Kâmile İmer'in 1990 yılında yayınlanan *Dil ve Toplum* adlı çalışması H. E. Boeschoten ve Ö. A. Konak tarafından geniş bir biçimde tanıtılmaktadır. Ayrıca K. Öztopçu'nun R. F. Hahn'in yine 1991'de yayınlanan *Spoken Uyghur* adlı çalışması ve M. Ölmez'in hem J. P. Laut ve K. Röhrborn tarafından 1990 yılında yayınlanan *Buddhistische Erzähliliteratur und Hagiographie in türkischer Überlieferung* hem de K. Röhrborn'un 1991'de yayınlanan *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII* üzerine hazırladıkları tanıtımlar da kitapta okuyucunun ilgisinin üzerinde yoğunlaşacağını düşündüğümüz çalışmalardandır.

İçindekileri yalnızca ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız *Türk Dilleri Araştırmaları 1992*'nin ilgi duyan herkes için önemli bir kaynak olduğu kanısındayız. Dileğimiz, *Türk Dilleri Araştırmaları 1993*'ü okuma fırsatını da bir an önce elde edebilmektir.

LEYLA SUBAŐI UZUN

Ankara Üniversitesi